

שאלה ותשובה לדוגמא לפרק שירת המאה – 20 לרמה של 5 יח"ל

כתב וערך המורה: אלי פררה

שאלה:

השירה על פי לאה גולדברג, היא "ביטוי צפוף"; "מעט המחזיק את המרובה", או על פי האמירה של משוררי ספרד: "מיטב השיר כזבו". הדגם ארבעה דרכים שונות שבאמצעותן יוצר המשורר ריבוי משמעויות. (תוכל להתייחס לדרכים כגון: דימויים, מטאפורות, סמלים, יסודות מבניים, אזכורים, חזרות וכו')

תשובה:

עפ"י לאה גולדברג, "ביטוי צפוף" נ - "מעט המחזיק את המרובה", אלה יכולים לבוא לידי ביטוי בארבע הדרכים הבאות:

א. המטאפורה:

המטאפורה והתמונה הציורית-מטפורית, כמו למשל בשיר "אמי אפתה ליי" של י. עמיחי, שם נאמר: "אמי אפתה לי את כל העולם בעוגות מתוקות" כלומר: אפשר להבין את מרב האפשרויות של ה-"ביטוי הצפוף" הזה, כביטוי של "אפיית העולם" שעושה כל אדם עבור בנה – "מכינה" לו את העולם כדי שיבוא אליו מוכן ללא אכזבות גדולות בשל ציפיות גדולות... שלא תהיינה לו אכזבות טראומטיות קשות בשל קשל בציפיות, וכן "מפנקת" ו"מרפדת" לו את העולם, שנחיתתו של הבן אל העולם תהיה נכה ככל שניתן. אוהבת ומעודדת אותו להתמודד עם העולם. הנה כי כן אנו רואים כמה אפשרויות ופרשנויות ניתן להוציא מביטוי אחד: אמי "אפתה" לי...

ב. הדימוי:

היא הדרך השנייה להסביר את המושג "ביטוי צפוף" של לאה גולדברג. למשל בשיר "אבי" של י. עמיחי נאמר: "קוסם המוציא מפובעו ארנבות ומגדלים הוציא מגופו הקטן אהבה" – המשורר משתמש ב- כ' הדימוי, "ק – קוסם". כלומר; על פי דברי-השיר, כשם שקוסם מצליח להוציא מכובעו ארנבות ומגדלים, כך, בדומה לו, מצליח האב, להוציא מגופו הקטן – אהבה. יש לשים לב, שקוסם מציאותי העושה מעשי-קסמים, מוציא מכובעו, בד"כ שפנים (ולא ארנבות) ממחטות, ניירות, פרחים, או יונים, אבל מעולם לא "מגדלים". המילה "מגדלים" מעצימה את גודל הקסם ע"י הניגוד הבולט בין הקוסם במציאות, המוציא מכובעו דברים ארציים (טריוויאליים) קטנים ופשוטים לבין ה"קוסם" האב, המוציא מגופו הקטן, והדגש הוא על גופו הקטן – מוציא אהבה! כזה קטן ומוציא מגדלי-אהבה... והנה הפעם לא מילה, "ביטוי-צפוף" אחד, אלא מילית, שימוש ב- כ' הדימוי כדי להכיל ולהוציא ממנה את המרב.

ג. הסמל:

"אלהים מרחם על ילדי הגן, פחות מזה על ילדי בית-הספר". וגו'. כך נאמר שם, בשירו של י. עמיחי: "אלוהים מרחם". מילה גדולה היא אלוהים. במקורותינו יש למושג אלוהים סמליות רבה; הוא מסמל את הצדק המוחלט והאמת המוחלטת והוא, לענייננו – מלוא החסד והרחמים.

לא סתם בתפילת האשכבה לַמֶּת נאמר הפיוט: **"אל מלא רחמים"** ועל כך גם משורר-מקונן עמיחי בשיר אחר שלו – **"אל מלא רחמים, אלמלא האל מלא רחמים"** וגו'. בסידור התפילה, בפיוט הידוע – **"אלוהי הראשונים והאחרונים"** לתפילת "נשמת" נאמר שם: **"הַבְּנֵה עוֹלָמוֹ בְּזוֹסֵד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרִזְמוֹתָיו"** וכן בתפילה הידועה כפיוט מושר בפי העם – **"אל אדון כל המעשים"** נאמר שם: **"זְכוּת וּבְיִשׁוּר לְפָנַי כְּסֵאוֹ, זוֹסֵד וְרִזְמוֹתַי מְלֵא כְבוֹדוֹ"** כלומר; מכל הציטוטים לעיל, עולה כי האל נתפס כישות **וסמל** מלא-רחמים, ואם כך, אם האל מלא רחמים... אז למה הוא **מפחית את רחמיו** ככל שהילדים גדלים – **"וְלִפְעָמַיִם יִצְטָרְכוּ לְזַחַל עַל אַרְבַּע בְּחוֹל הַלְוֵהוּט, פְּדֵי לְהַגִּיעַ לְתַחֲנַת הָאִסוּף וְהֵם שׁוֹתֵתֵי דָם"**? תלונתו ומחאתו של י. עמיחי בשני השירים, היא אירונית ונוקבת כלפי האל, בשל הדימוי הבולט שיש לו כסמל לרחמים וחסד כלפי העולם שברא אותו, ובעיקר לברואיו! הנה כי כן, **"המעט המחזיק את המרובה וביטוי צפוף"** – **אלוהים**, עם כ"כ הרבה סמליות ומשמעות, בשני שיריו לעיל, של י. עמיחי.

ד. יסודות מבניים:

שירו של ש. טשרניחובסקי – **"ראי אדמה"**, זהו שיר מסגרת. הוא פותח את השיר בשורה: **"רְאֵי, אֲדָמָה, כִּי הֵיִינוּ בְּזַבְזָנִים עַד מְאֹד!"** ומסיים באותה אמירה. כנ"ל בשירו של ח.נ.ביאליק: **"הַכְּנִיסֵנִי תַחַת כְּנֶפֶךְ, וְהֵי לִי אִם וְאַחוּת, וְיֵהִי חֵיקֶךְ מְקַלֵּט רֵאשִׁי, קַן-תְּפִלוֹתַי הַנְּדָחוֹת"** בשיר זה לא רק השורה הראשונה חוזרת על עצמה בסוף השיר, אלא הבית כולו חוזר וסוגר את השיר ויוצר שיר מסגרת. בשני המקרים, המשורר יוצר את מיסגור השיר כדי לתת משמעות, מעבר להדגשה שבחזרה, משמעות של סגירת מעגל, **אי-החוויה של הנעורים והאהבה שלא יכולים בעתיד להתממש, סוגרת בפניו את מעגל החיים של החוויה הזאת**, כך בשירו של ביאליק **"הכניסיני תחת כנפך"** ואילו בשירו של ש. טשרניחובסקי, ההבעה היא של סגירת המעגל, בזבוז הנעורים והחיים של העם היהודי, הן בגלות ע"י פרעות וגזרות העמים על היהודים, והן כאן בארץ ישראל, מקום הולדתו ותחייתו המחודשת של העם, נאנקים ונאבקים **"הטובים שבבנינו"** ומוסרים נפשם, ונטמנים באדמה במקומם של **"זרעי-חיטה כבדה**, גרגר שעורה חתול כתם, **"שיבולת-שועל חרדה"**. כאן ושם המוות וההרג פוקדים אותנו ובעיקר לאלה הנערים: **"נִעֲר טְהַר-חַלּוּמוֹת. בְּרֵי לֵב, נְקִי פְּפִים, טָרָם חֲלָאת אֲדָמוֹת, וְאַרְגַּ יוֹמָם עוֹדוֹ שְׁתֵי אַרְגַּ תְּקוּוֹת יוֹם יָבֵא, אֵין לָנוּ טוֹבִים מִכָּל אֱלֹהִים"**. השיר נכתב בעקבות ולאחרי אירועי הדמים של שנות תרפ"א ותרפ"ט על הישוב היהודי בא"י. בהם נהרגו מגיני הארץ ושומרי ולהם מקדיש טשרניחובסקי את שירו וטוען על סגירת המעגל. שם, בגולה וכאן בא"י, עולים אלה הבאים לכלותנו ולהשית עלינו הרג ושמד חסר-היגיון. והאדמה אותה אדמה שבה אנו טומנים את בנינו, לכן: **"ראי אדמה כי היינו בזבזנים עד מאוד"**. **מבנה סגור המביע מלוא המשמעות.**